

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71/.77:005.21

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ

В.О. Онищенко, доктор економічних наук.

Н.І. Волкова, кандидат економічних наук.

Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка

© Онищенко, В.О., 2014.

© Волкова, Н.І., 2014.

Стаття отримана редакцією 14.10.2014 р.

Вступ. Банківська система України через кредитну діяльність сприяє динамічному розвитку економіки. У складних умовах економічного розвитку, які характеризуються динамічністю та складністю кон'юнктури ринку, посиленням конкурентної боротьби, швидкими й непередбачуваними змінами законодавства, банки мають формувати стратегічний і виважений підхід до управління кредитним портфелем. В умовах кризи подальше підвищення ефективності кредитної діяльності банків є неможливим без запровадження виваженої та перспективної стратегії використання інструментів управління кредитним портфелем. Формування конкурентоспроможних методів управління ризиком і дохідністю кредитного портфеля банку сприятиме підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень щодо надання кредитів, дозволить не лише зменшити загальний кредитний ризик портфеля боргових зобов'язань та збільшити його прибутковість, але й підтримати фінансову стабільність, надійність і ділову репутацію банку.

Огляд останніх джерел досліджень та публікацій. Дослідженню проблем управління банками присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних економістів, серед яких, як С.В. Андрос [1], Л.А. Гребенюк [2], І.В. Карбівничий [3], М. Михайлова [4] та інші. Проблеми кредитної політики банку, організації банківського кредитування й формування його кредитного портфеля досліджуються у наукових роботах таких економістів, як О.І. Барановський [5], О.В. Васюренко [6], А.В. Гаврікова [7], В.І. Волохов [8], Р.П. Лісна [9] та інші. Однак більшість наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників значною мірою присвячено розгляду окремих аспектів організації кредитної діяльності в банках, проблеми формування ефективної кредитної політики щодо управління кредитним портфелем банку вивчаються лише щодо короткострокових тактичних дій. Методичні аспекти управління кредитним портфелем банку на довгострокову перспективу та механізм його реалізації практично не досліджуються вітчизняними вченими.

Метою дослідження полягає в тому, щоб на основі комплексного підходу здійснити критичний аналіз існуючих методів управління кредитним портфелем і запропонувати методи оцінювання ризику кредитного портфеля банку, реалізація яких сприятиме зміцненню його конкурентоспроможності та зростанню прибутковості.

Основний матеріал і результати. В умовах інноваційної конкуренції в економіці важливу роль у забезпеченні грошовими ресурсами поточної та інвестиційної діяльності

суб'єктів господарювання відіграє банківський кредит. Саме від здатності банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними грошовими ресурсами значною мірою залежать перспективи подальшого зростання вітчизняної економіки. Крім того, кредитування й отримання процентів за кредит є головним джерелом отримання прибутків банком [1].

Головними параметрами кредитного портфеля банку виступають дохідність і ризик. За співвідношенням цих показників визначається ефективність кредитної стратегії та кредитної діяльності банку. Основна мета процесу управління кредитним портфелем банку полягає в забезпеченні максимальної дохідності за допустимого рівня ризику. У загальному випадку дохідність портфеля банку протягом фіксованого періоду залежить від обсягу кредитів і рівня відсоткових ставок за кредитами. Обсяг кредитного портфеля встановлюється банками самостійно залежно від багатьох умов та цілей, які планує досягти банк у майбутньому. Як відомо, на формування обсягу і структури кредитного портфеля банку впливає комплекс чинників, наведених у таблиці 1.

Таблиця 1

Чинники впливу на формування обсягу і структури кредитного портфеля

Чинник	Основні форми впливу
Специфіка сектора ринку, що обслуговується банком	Кредитна спеціалізація банку на певних галузях економіки, видах кредитів і позичальників.
Розмір банку (капітал)	Установлює граничну суму кредиту, що надається одному позичальникові, та визначає банк як оптового або роздрібного кредитора.
Правила регулювання банківської діяльності	Установлення нормативів кредитного ризику, обмеження чи заборона на надання деяких кредитів.
Досвід і кваліфікація менеджерів банку	Банк не повинен надавати кредити, які не можуть бути професійно оцінені його фахівцями.
Очікуваний дохід банку від кредитної операції	Перевага надається кредитам з максимальним рівнем очікуваного доходу.
Рівень прибутковості інших напрямів розміщення коштів	За однакових рівнів прибутковості різних видів активів перевага надається найменш ризиковим напрямам розміщення коштів.

Необхідно зазначити, що для кожного виду кредитних угод притаманні свої специфічні причини та фактори, які визначають ступінь ризику. Рівень відсоткових ставок за кредитом є узагальнюючим показником, оскільки через рівень відсоткової ставки опосередковано враховуються й такі чинники, як тривалість користування кредитом, ступінь ризику, метод нарахування та спосіб сплати відсотків, забезпеченість позички, засіб повернення кредиту. У процесі кредитування значна увага приділяється вибору методу утворення ціни за кредитом. Додамо, у світовій банківській практиці застосовується кілька основних методів установлення ставки за кредитом (рис. 1).

Метод «вартість плюс» урахує вартість залучених коштів та всі витрати банку з надання кредиту. Відсоткова ставка за кредитом включає: вартість залучення кредитних ресурсів для банку; операційні витрати, пов'язані з процесом кредитування; премію за ризик невиконання зобов'язань клієнтом; премію за ризик, зумовлений тривалістю періоду кредитування; бажаний рівень прибутковості кредиту, який забезпечить достатні виплати акціонерам банку.

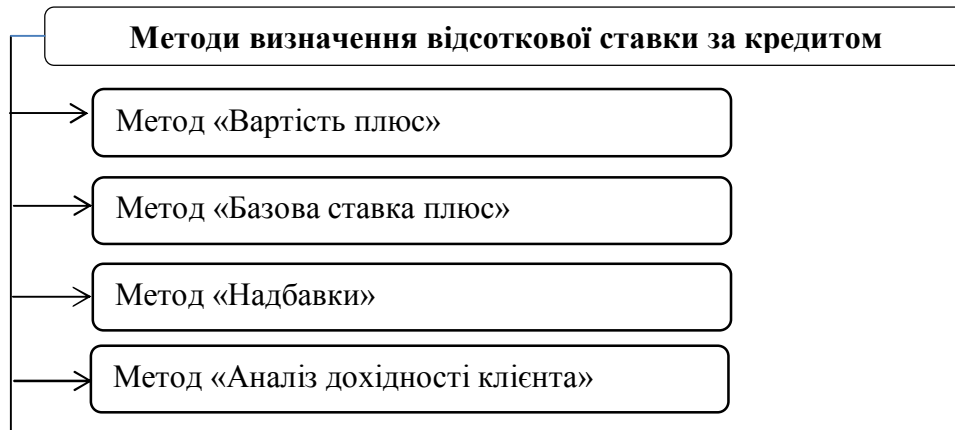

Рис. 1. Методи визначення відсоткової ставки за кредитом

Учені вважають, що необхідною умовою застосування такого підходу до ціноутворення за кредитними операціями є наявність у банку ефективної системи обліку витрат за кожним кредитом, а також управлінської інформації, але головний недолік методу – ігнорування ринкових чинників, таких як попит і пропонування, стан кредитного ринку, конкуренція, наявність впливу зовнішнього середовища, а також припущення, що банк точно може обчислити свої витрати в розрахунку на кожний кредит. Усе вищезазначене призводить до того, що цей метод використовується на ринках із низьким рівнем конкуренції.

Метод «базова ставка плюс». Сутність полягає у визначенні кредитної ставки як суми базової ставки і кредитного спреду. Перевагами цього методу є простота, необов'язковість точного врахування витрат за кожним кредитом, зручність застосування в умовах установавання плаваючих ставок за кредитом, врахування впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, банківської конкуренції.

Метод надбавки полягає у визначенні кредитної ставки як суми відсоткових витрат та надбавки. Остання включає премію за кредитний ризик і прибуток банку. Дослідження довело, що найчастіше такий метод ціноутворення використовується для надання кредитів великим компаніям на короткі строки, включаючи кредити «овернайт». Механізм установавання невеликих надбавок під час визначення кредитних ставок за цим методом сприяв його поширенню та популяризації.

Метод аналізу дохідності клієнта базується на врахуванні всіх взаємних стосунків із конкретним клієнтом. Оцінюючи складові дохідності, особливу увагу приділяють аналізу прибутковості тих видів операцій, які здійснюються клієнтом у цьому банку. Такий метод потребує точного обліку всіх доходів і витрат з обслуговування кожного клієнта й застосовується насамперед для кредитування великих компаній, котрі мають постійні та різноманітні зв'язки з банком та неупереджену кредитну історію. Визначення ціни кредиту за таким методом має на меті зниження кредитної ставки нижче від загальноприйнятого рівня для швидкого заохочення найвигідніших клієнтів.

Метод аналізу дохідності клієнта має певні недоліки: складність, громіздкість, необхідність розроблення докладної звітності за доходами й витратами з обслуговування кожного клієнта. Часто аналіз дохідності включає консолідовані дані не лише самого позичальника, а також і його дочірніх компаній, найбільших акціонерів та вищого керівництва. З розширенням спектра пропонованих банком послуг цей метод дедалі ускладнюється та потребує застосування автоматизованих систем обліку й аналізу. Вважаємо, що такий підхід до управління кредитною діяльністю може бути корисний в умовах фінансової кризи для виявлення найприбутковіших клієнтів і видів банківських послуг та операцій.

Другим важливим параметром кредитного портфеля банку виступає кредитний ризик. У банківській практиці існує декілька основних методів управління сукупним ризиком кредитного портфеля [10].

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Розглядають три види диверсифікації: галузеву, географічну та портфельну [11]. Цей метод слід застосовувати зважено й обережно, спираючись на статистичний аналіз і прогнозування, враховуючи можливості самого банку й насамперед рівень підготовки кадрів. Диверсифікація потребує професійного управління та глибокого знання ринку. Саме тому надмірна диверсифікація призводить не до зменшення, а до зростання кредитного ризику [12].

Концентрація є поняттям, протилежним за економічним змістом диверсифікації. Концентрація кредитного портфеля означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території або кредитування певних категорій клієнтів. Концентрація, як і диверсифікація, може бути галузевою, географічною й портфельною. Практика довела, що визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації кредитного портфеля банку є завданням, яке має розв'язувати менеджмент кожного банку залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної економічної ситуації.

Лімітування як метод управління кредитним ризиком полягає в установаванні максимально допустимих розмірів наданих позик, що дозволяє обмежити ризик. Завдяки

встановленню лімітів кредитування банкам вдається уникнути критичних втрат унаслідок необдуманого концентрування будь-якого виду ризику, а також диверсифікувати кредитний портфель та забезпечити стабільні прибутки [13].

Ліміти визначаються як максимально допустимий розмір позики чи напряду кредитування і виражаються як в абсолютних граничних величинах (сума кредиту в грошовому вираженні), так і у відносних показниках (коефіцієнти, індекси, нормативи). Для зменшення банківських ризиків Національний банк України встановлює нормативи кредитного ризику, недотримання яких може зумовити фінансові проблеми у банку. Механізм розрахунку нормативів та їх граничні значення визначаються у постанові Правління НБУ [14].

Створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями банків як метод управління ризиком полягає в акумуляції коштів, які надалі використовуються для компенсації неповернених банку кредитів. Резервування є одним із способів самострахування банку і захисту вкладників, кредиторів та акціонерів. Формування резервів – це один із методів зниження ризику на рівні окремого банку. Водночас резерви підвищують надійність і стабільність банківської системи в цілому. Для покриття втрат передбачається створення спеціального резерву шляхом резервування частини коштів банку на окремих бухгалтерських рахунках, з яких при неповерненні кредиту списується відповідна сума. Якщо ризик не виправдався і кредит було повернуто, прибуток у майбутньому періоді збільшується на відповідну суму [15]. Перевагою резервування є можливість для банку швидкого відшкодування зазнаних фінансових втрат, а недоліками – відволікання значної частини фінансових ресурсів на формування резерву та зниження ефективності використання капіталу банку. У процесі страхування ризик банку переноситься на страхову компанію, яка отримала винагороду – страхову премію. Перевагою страхування ризику кредитного портфеля над резервуванням є те, що обсяг відшкодування негативних наслідків не обмежується сформованим за рахунок відрахувань страховим фондом, а визначається вартістю об'єкта страхування, розміром страхового внеску та відповідно страховою сумою [16].

Переваги і недоліки кожного методу управління ризиком кредитного портфеля банку наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Переваги і недоліки методів управління ризиком кредитного портфелю банку

Метод	Переваги	Недоліки
Диверсифікація та концентрування	Зниження рівня ризику за кожним окремим напрямом кредитної діяльності банку	Надмірна диверсифікація або концентрування призводить до збільшення ризику. Метод вимагає залучення кваліфікованих фахівців та глибокого знання ринку
Лімітування	Завдяки встановленню лімітів банки можуть уникнути критичних втрат, пов'язаних з надмірною концентруцією будь-якого виду ризику, а також диверсифікувати свої портфелі та забезпечити стабільні доходи	Лімітування потребує визначення основних сфер і факторів ризику, які різняться для різних банків, окремих країн та регіонів. Установлення лімітів потребує великої підготовчої роботи й ретельного вивчення ринку
Резервування	Можливість для банку швидкого відшкодування зазнаних фінансових втрат	Відволікання значної частини фінансових ресурсів на формування резерву та зниження ефективності використання капіталу банку
Страхування	Обсяг відшкодування втрат визначається вартістю об'єкта страхування, розміром страхового внеску та відповідно страховою сумою, він не обмежується сформованим за рахунок відрахувань страховим фондом	Обсяг страхової суми не завжди є достатнім для повного покриття збитків банку в результаті неповернення позик; страхова сума не враховує деякі додаткові витрати банку

Кредитний ризик – основний вид фінансових ризиків, з яким стикаються банки у процесі своєї діяльності. Його поява спричинена перш за все несвоєчасним виявленням проблемних кредитів, недостатністю створених під них резервів, а також недосконалістю кредитного контролю в банках. Підвищення інтересу до оцінки кредитного ризику пов'язано зі зростанням обсягів кредитних портфелів банків, зниженням рентабельності в банківській сфері, що спонукає банки приймати на себе високі кредитні ризики. Це обумовлює необхідність

удосконалення існуючих і впровадження нових методик та моделей оцінювання кредитного ризику для більш ефективного управління ним [17].

На нашу думку, процес оцінювання ризику кредитного портфеля банку повинен базуватися на використанні методу коефіцієнтів у процесі аналізу кредитної діяльності та розрахунку інтегрального показника кредитного ризику (рис. 2).

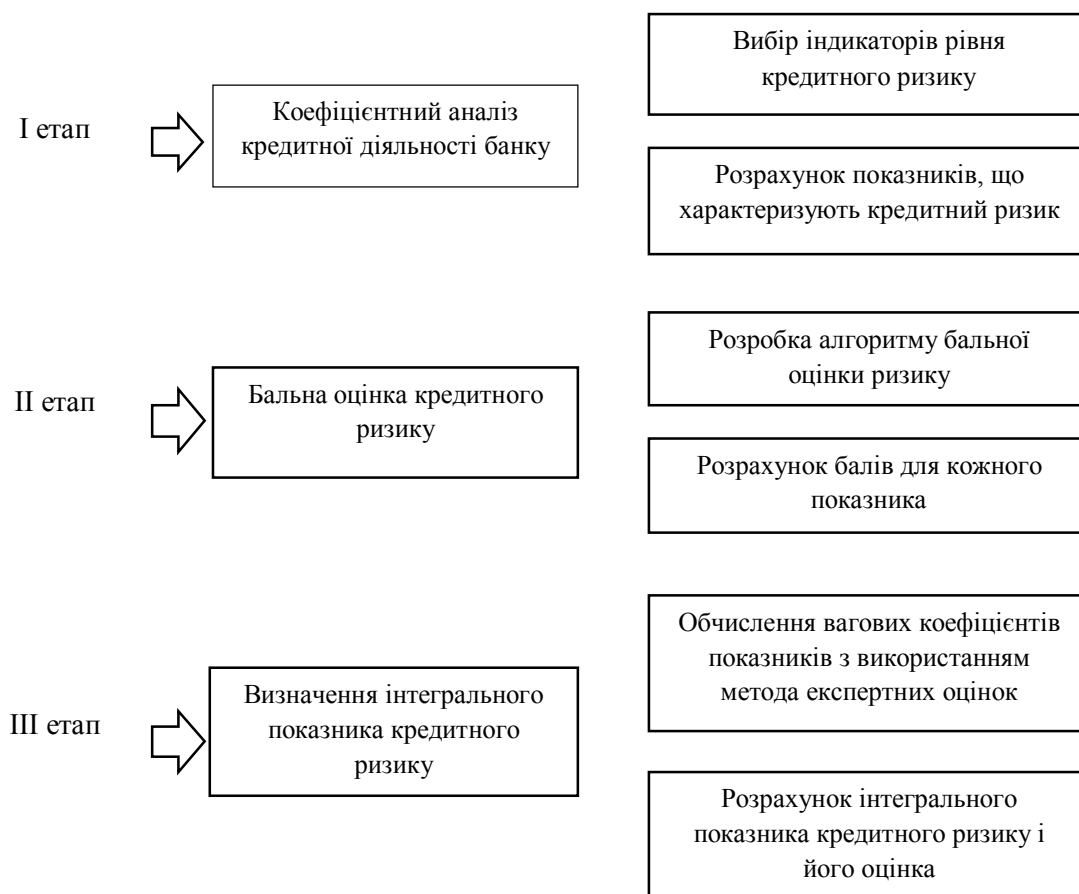

Рис. 2. Етапи оцінювання ризику кредитного портфеля банку

Процес оцінювання ризику пропонуємо здійснювати в три етапи. Перший базується на виборі індикаторів рівня кредитного ризику, їх розрахунку та зіставленні з граничними значеннями. Другий етап передбачає обчислення балів на основі розробленого алгоритму розрахунку балів на базі індикаторів рівня кредитного ризику. Третій етап включає розрахунок інтегрального показника кредитного ризику для виявлення його динаміки.

Висновки. Визначення пріоритетності надання позикових коштів суб'єктам кредитних відносин – це одне з головних завдань кредитної діяльності банку, що має суттєве значення для формування як його фінансового результату, так і подальшого розвитку суспільства, в якому банки виконують роль прискорювача оновлення виробничого процесу. Кредитна політика банку, в основу котрої покладено методичне забезпечення її формування і реалізації, є необхідною складовою сучасного розвитку банківської системи й суспільства, яка дозволить банкам удосконалити кредитні відносини, максимально враховуючи власні інтереси та інтереси клієнтів. У процесі кредитної діяльності банк повинен обрати для себе оптимальний тип конкурентної стратегії, визначити метод ціноутворення за кредитом, сформувати комплекс методів управління портфельним кредитним ризиком. Для більш ефективного управління ризиком банк має впровадити якісну систему оцінювання ризику кредитного портфеля. Процес оцінювання кредитного ризику запропоновано здійснювати на основі визначення інтегрального показника. Розроблення власної моделі оцінювання кредитного ризику та її практична реалізація і буде предметом нашого подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрос С.В. Кредитно-інвестиційна стратегія комерційного банку в умовах нестабільності маркетингового середовища / С.В. Андрос // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип. Маркетингова освіта в Україні; відп. ред. О.О. Беляєв. – К.: КНЕУ, 2011. – С. 441 – 450.
2. Гребенюк Л.А. Основи формування кредитних стратегій банку / Л.А. Гребенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №2. – С. 208 – 213.
3. Карбівничий І.В. Стратегічне управління кредитної діяльності банківської установи / І.В. Карбівничий // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Т. 20. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 58 – 64.
4. Михайлова М. Роль конкурентної стратегії сучасного комерційного банку / М. Михайлова // Финансы и кредит. – 2011. – № 36. – С. 38 – 43.
5. Барановський О.І. Розвиток банківської системи України: монографія / за ред. д-ра екон. наук О.І. Барановського. – К.: Ін.-т екон. та прогноз., 2008. – 584 с.
6. Васюренко О.В. Сучасні концепції управління кредитним ризиком як основні складові процесу управління кредитним ризиком банку / О.В. Васюренко, В.Ю. Подчесова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1. – С. 170 – 177.
7. Волкова Н.І. Інноваційна кредитна політика банку: формування і реалізація: монографія / Н.І. Волкова, А.В. Гаврікова. – Донецьк: Донбас, 2014. – 198 с.
8. Волохов В.І. Економічна природа і зміст кредитної діяльності банку в аспекті оцінювання її ефективності / В.І. Волохов // Банківська справа. – 2010. – № 8. – С. 109 – 117.
9. Лісна Р.П. Управління кредитними ризиками в банку / Р.П. Лісна // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 202 – 205.
10. Тарануха І.Ю. Управління кредитними ризиками як необхідна складова врегулювання проблемної заборгованості банків [Текст] / І.Ю. Тарануха // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 20. – С. 63 – 65.
11. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку [Текст]: монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.
12. Гринько О. Управління кредитним ризиком банку на основі методу диверсифікації [Текст] / О. Гринько, В. Хохлов, Г. Корягіна // Світ фінансів. – 2010. – № 3 (16). – С. 99 – 105.
13. Управління ризиками банків [Текст]: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.
14. Постанова Правління НБУ від 28.08.2001р. № 368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
15. Малахова О. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком [Текст] / О. Малахова // Світ фінансів. – 2010. – № 2 (15). – С. 101 – 112.
16. Нідзельська І.А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України [Текст] / І.А. Нідзельська // Банківська справа. – 2009. – № 8. – С. 102 – 108.
17. Камінський А.Б. Моделювання фінансових ризиків [Текст]: монографія / А.Б. Камінський. – К.: Видавничо-політичний центр «Київський університет», 2006. – 304 с.

УДК 336.71/.77:005.21

Онищенко Володимир Олександрович, доктор економічних наук, професор. **Волкова Неля Іванівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи. Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка. **Методи управління кредитним портфелем банку.** Визначено, що головними параметрами кредитного портфеля банку виступають дохідність та ризик, і тому основною метою управління кредитним портфелем банку є забезпечення максимальної дохідності за допустимого рівня ризику. Виокремлено особливості вибору методу ціноутворення за кредитом з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників. Запропоновано етапи процесу оцінювання ризику кредитного портфеля банку, що базується на використанні методу коефіцієнтів у процесі аналізу кредитної діяльності та розрахунку інтегрального показника кредитного ризику банку.

Ключові слова: кредитна стратегія, кредитна політика, кредитний портфель, дохідність, ризик кредитного портфеля, методи управління кредитним портфелем, процес оцінювання ризику кредитного портфеля банку.

УДК 336.71/.77:005.21

Онищенко Владимир Александрович, доктор экономических наук, профессор. **Волкова Неля Ивановна**, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела. Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка. **Методы управления кредитным портфелем банка.** Определено, что главными параметрами кредитного портфеля банка выступают доходность и риск, и поэтому основной целью управления кредитным портфелем банка является обеспечение максимальной доходности при допустимом уровне риска. Выделены особенности выбора метода ценообразования по кредиту с учетом внешних и внутренних факторов. Предложены этапы процесса оценки риска кредитного портфеля банка, которые базируются на использовании метода коэффициентов в процессе анализа кредитной деятельности и расчете интегрального показателя кредитного риска банка.

Ключевые слова: кредитная стратегия, кредитная политика, кредитный портфель, доходность, риск кредитного портфеля, процесс оценки риска кредитного портфеля банка.

UDC 336.71/.77:005.21

Onyshchenko Volodymyr O., Doctor of Economics, Professor. **Nelya I. Volkova**, PhD, Associate Professor, Department of Finance and Banking, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. **Methods of the bank credit portfolio management.** It is defined, that as the main parameters of a bank's credit portfolio are profitability and risks. Therefore, the main objective of of a bank's credit portfolio management is ensuring the maximum profitability at the admissible risks level. Determined are the peculiarities of selecting the method of pricing on credit, taking into account external and internal factors. The study suggests stages the bank's credit portfolio risks assessment, based on using the method of coefficients in the process of the credit activity analysis and on calculating the integrated indicator of the bank's credit risks. The assessment of the bank's activity at each stage of the credit process is given.

Key words: credit strategy, credit policy, a credit portfolio, profitability, credit portfolio risks, methods of establishing the credit price, process of the bank's credit portfolio risks assessment.